

Considerații privind asistența de specialitate acordată de Arhivele Naționale creatorilor și deținătorilor de documente

MARLA VERTAN

Potrivit Legii Arhivelor Naționale (nr. 16/1996), Fondul Arhivistic Național al României se constituie din totalitatea documentelor cu valoare istorică, indiferent cine este creatorul sau deținătorul lor, iar administrarea, supravegherea și protecția specială a acestuia intră în atribuțiile instituției Arhivelor Naționale.

Deși Legea Arhivelor Naționale nu precizează în mod expres, rolul Arhivelor Naționale începe prin a stabili, cu contribuția specialiștilor și a organelor sale abilitate, care sunt documentele ce fac parte din Fondul Arhivistic Național. Acest lucru se realizează, în principal, pe două căi: 1) prin confirmarea nomenclatoarelor arhivistice ale creatorilor de documente și 2) prin confirmarea proceselor-verbale de selecționare a arhivei de la creatorii și deținătorii de documente.

Dacă vechea legislație arhivistică prevedea că termenle de păstrare a documentelor, inclusiv păstrarea permanentă a celor cu valoare istorică, erau stabilite prin indicatoare întocmite de unitățile centrale și confirmate de Direcția Generală a Arhivelor Statului (indicoatoare care cuprindeau și documentele create de unitățile subordonate celor centrale), noua Lege a Arhivelor Naționale descentralizează competența stabilirii termenelor de păstrare a documentelor, lăsând-o în seama fiecărui creator de documente și în același timp o anexează la problema întocmirii nomenclatorului arhivistic.

Pentru creatorii de documente, nomenclatorul arhivistic are menirea de a stabili categoriile de unități arhivistice create și termenle de păstrare ale acestora și în acest fel de a facilita selecționarea lor. Pentru Arhivele Naționale, nomenclatorul arhivistic are rolul de a-i face cunoscută, pe o structură organizatorică dată, toată gama de documente create și de a permite evaluarea, din punct de vedere al importanței istorice, a documentelor respective. Cu alte cuvinte, prin intermediul nomenclatorului arhivistic, Arhivele Naționale își exercită obligația fundamentală de a stabili, în mod concret, apartenența documentelor la Fondul Arhivistic Național al României.

În această privință, Legea Arhivelor Naționale lasă loc pentru aprecieri, mai mult sau mai puțin subiective, din partea arhiviștilor, și, în orice caz, diferite în ceea ce privește valoarea istorică a unor documente.

Arhiviștii noștri au sesizat deja că multe categorii de documente create de unități similare din mai multe județe sunt apreciate diferit de către direcțiile respective ale Arhivelor Naționale. Astfel, unele categorii de documente considerate ca făcând parte din Fondul Arhivistic Național de către o direcție, și consemnate ca atare în nomenclatoarele arhivistice, confirmate de aceasta, în cazul altei direcții nu sunt apreciate la fel și deci sunt trecute în categoria documentelor cu păstrare temporară.

Un exemplu în acest sens îl constituie actele autentice întocmite de notariate, privitoare la înființarea firmelor particulare. Valoarea istorică a actelor autentice create de fostele notariate de stat până în anul 1989, inclusiv, este minoră, în schimb, valoarea lor practică se întinde pe o perioadă lungă de timp, greu de apreciat cu exactitate. Oricum, aceste documente au fost incluse în categoria celor cu păstrare permanentă. Din anul 1990, odată cu înființarea firmelor private, notariatele de stat, și apoi, din noiembrie 1995, birourile notariale publice au început să autentifice acte privind înființarea acestor firme. Actele autentice respective (statut, contract de asociere, specimene de semnătură, acte de proprietate și personale etc.) aparent prezintă valoare nu numai practică, dar și istorică și, prin urmare, ar trebui păstrate permanente.

La o cunoaștere mai îndeaproape a procedurii înființării firmelor, ca și a circuitului exemplarelor actelor autentificate, am constatat că o societate comercială ia naștere, devenind persoană juridică în momentul înregistrării ei de către judecătoria, după ce aceasta a verificat, în prealabil, legalitatea conținutului actelor cerute de lege (acte autentificate, bineînțeles, de notariate) și după ce a emis o hotărâre judecătorească. Judecătorii păstrează permanent aceste dosare ale societăților comerciale înregistrate. Așadar, cineva care a autentificat acte în vederea înființării unei firme nu ajunge neapărat să o și înființeze, cu atât mai mult cu cât, după ce firma a fost înregistrată la judecătoria, pe baza hotărârii judecătorești, legalitatea înființării ei este din nou verificată la Camera de Comerț și Industrie, care-i dă avizul de funcționare. În concluzie, în legătură cu înființarea firmelor, documentele cu adevărat relevante și sigure sunt cele aflate în fondurile arhivistice judecătorești și în cel al Camerei de Comerț și Industrie; documentele din fondurile notariale pot fi incluse în categoria celor cu păstrare temporară.

Bineînțeles că exemplele pot fi mai multe și uneori documentele ce ar putea fi puse în discuție sunt mai banale (de exemplu, inventarele dosarelor predate de compartimentele creatorului la depozitul propriu de arhivă).

Motivele care generează aprecieri diferite privind valoarea unora sau altora dintre documente sunt oarecum firești. La eternul subiectivism omnesc se pot adăuga insuficienta experiență profesională, neputința de a discerne întotdeauna valoarea istorică a documentelor, graba, sau teama de a nu greși.

Orice s-ar spune, posibilitatea ca o persoană, sau chiar un colectiv să fie subiectiv, sau să greșească în aprecierea valorii istorice a documentelor există. Faptul că specialiștii direcțiilor județene ale Arhivelor Naționale sunt puși în situația de a analiza și a confirma nomenclatoare care însumează, la nivelul fiecărui județ, aproape aceleași categorii de documente, ne obligă să gândim asupra unor soluții care să permită o apreciere unitară și cât mai realistă a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național.

O astfel de soluție este cea a realizării unei liste cu categoriile de documente ce fac parte din Fondul Arhivistic Național. Realizarea ei presupune un efort de

documentare asupra tuturor categoriilor de creatori de arhivă.

Nu ne-am propus să prezentăm o metodologie de întocmire a unei astfel de liste. Considerăm însă că pentru o astfel de întreprindere ar fi absolut necesar un plan metodic de lucru, în care să se stabilească: colectivul, etapele de lucru, obiectivul fiecărei etape, atribuțiile fiecărui membru al colectivului, metodele de lucru, mijloacele de comunicare între membrii colectivului etc.

O asemenea listă ar servi ca instrument de lucru intern, în primul rând în folosul comisiilor de selecționare, care analizează și confirmă atât lucrările de selecționare, cât și nomenclatoarele arhivistice. Oricum, ea n-ar trebui considerată atotcuprinzătoare, în primul rând pentru că nu există nici o posibilitate de control în acest sens, apoi pentru că schimbările foarte rapide din activitatea societății determină apariția unor categorii noi de documente. La acestea se mai adaugă faptul că fiecare creator de documente, respectiv fiecare fond arhivistic este un unicat și deci documente similare pot avea valențe diferite la creatori diferiți. Aceste imperfecțiuni ale listei documentelor permanente ar putea fi corectate cu ocazia verificării lucrărilor de selecționare.

Colegul nostru de la Cluj, domnul Laurențiu Mera a publicat în „Revista Arhivelor”, seria a III-a, vol. II, 1996, nr. 1-2, *Propuneri pentru o listă orientativă a documentelor permanente create de unități*, cu scopul declarat de a veni în sprijinul creatorilor de documente, în sensul orientării acestora în vederea întocmirii corespunzătoare a propriilor nomenclatoare.

În ceea ce privește stabilirea termenelor de păstrare a documentelor ce nu fac parte din Fondul Arhivistic Național al României, ea trebuie să fie atributul exclusiv al creatorului documentelor, care cunoaște cel mai bine importanța acestora pentru desfășurarea propriei activități. Implicarea Arhivelor Naționale în stabilirea termenelor de păstrare a documentelor ce nu fac parte din Fondul Arhivistic Național nu rezolvă, în nici un caz, probleme legate de Fondul Arhivistic Național. Rolul Arhivelor Naționale în stabilirea acestor termene de păstrare ar trebui să fie consultativ, în sensul de a recomanda creatorilor de documente criterii cât mai practice.

Un criteriu care stă la îndemâna arhiviștilor în stabilirea termenelor de păstrare este acela al cantității și complexității arhivei realizate anual de un creator de documente. În cazul în care cantitatea anuală de documente cu păstrare temporară este mică, în mod cert un asemenea creator de documente nu simte nevoia să-și selecționeze anual arhiva pentru a elimina documentele devenite nefolositoare. Or, un număr mare de termene de păstrare devine incomod, în sensul că el obligă pe creator să opereze cu mai multe inventare, fără însă ca acest lucru să aibă o justificare practică. Dacă, de exemplu, o mare societate comercială creează anual mulți metri liniari de documente care nu merită să fie păstrate mai mult de 1-3 ani (condici de prezență, borderouri de expediție poștală, bonuri de lucru, fișe de pontaj

etc.), o școală sau un birou notarial public creează cantități infime de documente cu importanță practică atât de limitată în timp. Este clar că astfel de creatori vor păstra asemenea documente mulți ani după expirarea termenelor de păstrare respective, formalitățile impuse de o lucrare de selecționare justificând rostul acestora doar la intervale mai mari de timp.

O situație în care specialiștii din Arhivele Naționale sunt datori să se implice mai profund în stabilirea termenelor de păstrare, dar tot cu rol consultativ, este aceea în care avem de-a face cu creatori de documente nou înființați, pentru care, de regulă, problema nomenclaturii este o noutate. Uneori chiar și la creatori mai vechi se întâlnesc salariați mănăuitori de documente tineri și fără viziune clară asupra ansamblului de documente ce compun fondul arhivistic respectiv, sau asupra importanței practice a unor categorii de documente, viziune care le-ar permite să aprecieze termenele de păstrare a acestora. În asemenea situații, experiența și discernământul profesional ale arhivistului pot contribui, prin recomandări concrete, la stabilirea unor termene de păstrare realiste.

În ultimă instanță, în activitatea de acordare a asistenței de specialitate, rolul Arhivelor Naționale este acela de a asigura un mod de constituire, de evidență și de selecționare operative ale arhivei de către creator, astfel încât documentele cu valoare istorică să fie cunoscute, inventariate și păstrate în bune condiții de acesta până la preluarea lor în depozitele Arhivelor Naționale.